

ФУНКЦІЇ ВЛАСНИХ НАЗВ У ФОРМУВАННІ МОВОСТИЛЮ ВАСИЛЯ ГОЛОВЕЦЬКОГО

Дяченко Наталія Миколаївна

канд. філол. наук, доцент

Кафедра української мови та методики її навчання

Недострел Ірина Олександрівна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

ННІ філології та журналістики

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Мовостиль автора є одним із визначних критеріїв, за якими характеризується його творчість. Особливості авторської мови роблять літературні твори стають більш яскравими, виразними, надають їм особливих характеристик, завдяки яким вони запам'ятовуються читачам та стають цікавими для дослідників.

Сучасне мовознавство все частіше розглядає особливості складної системи мовних засобів, спираючись на творчий добуток окремих літераторів. Оскільки стиль кожного автора є унікальним, обравши ті чи ті твори, лінгвісти мають змогу дослідити мовні явища не лише в теоретичному контексті, а й у практичній сфері їх застосування. В індивідуальних мовостілях поети спираються на певні художні, образні, мовні засоби. Використання власних назв є одним з компонентів формування мовостілю, адже вони виконують не лише номінативну функцію. Функціональне навантаження онімів розглядали у своїх роботах такі науковці, як Л. Белей [1], А. Вегеш [2], О.Карпенко [4], Ю. Карпенко [5], М. Торчинський [7], Д. Янчура [7] та ін.

Об'єктом нашого зацікавлення стала творчість сучасного українського поета Василя Головецького – автора шістнадцяти поетичних та прозових збірок, лауреата літературних та мистецьких премій. Його твори відомі багатьом

українцям, хоча вони можуть не замислюватися про їх авторство. Зокрема, справжнім криком душі стала популярна поезія-звернення до матері загиблого захисника «Мамо, я убитий в Ірпені!», присвячена полеглим на початку повномасштабного російського вторгнення українським воїнам. Мовостиль цього поета є багатограним і самобутнім явищем. Важливу роль у його формуванні відіграє використання ономастичної лексики, адже власні назви (оніми) у віршах В. Головецького не лише виконують номінативну функцію, але й стають потужним засобом вираження авторського світобачення, створення емоційного настрою, художньої образності та ідентифікації національного й особистісного простору. Аналіз онімного простору творів розгляданого автора дозволяє виокремити ключові функції онімів, що формують його індивідуальний стиль.

Антропоніми у творчості В. Головецького виступають як засіб персоналізації та створення емоційної близькості. Вони є ядром онімної лексики поезії Головецького і виконують низку таких стилетворчих функцій:

- номінативну функцію – найменування персонажів поезій або ж самого автора:

Напишу ім'я твоє єдине,
Заквітчаю квітом звідусіль.
На моїм шевроні – Україна,
Проти серця – позивний «Василь» [3];

- функцію інтимізації та автобіографізму. Поет часто використовує імена близьких родичів (внучка Саша, онуки Мирон, Орестик, правнучка Еміля), створюючи атмосферу особистої, інтимної розмови. Скорочені та пестливі форми імен (Надя, Володя, Коля, Женя, Орестик) наближають ліричних героїв до читача, роблять їх образи теплими та живими. Це формує образ автора як люблячого діда та батька, що є важливою рисою його ліричного героя;

- функцію соціальної ідентифікації. У віршах, присвячених робітникам, зниклим разом із заводами (тьоть Надя, дядь Володя, дядько Гнат), антропоніми виконують роль соціального маркера, уособлюючи цілі покоління українців. Через ці імена поет вшановує звичайних людей, підкреслюючи їхню гідність і важливість.

- функцію вшанування та меморіалізації. Двочленні антропоніми у назвах віршів («Пам'яті Леоніда Ярмоченка», «Пам'яті Ніни Матвієнко») виконують меморіальну функцію. Вони не просто називають, а увічнюють пам'ять про конкретних людей, часто – культурних діячів або загиблих героїв, що свідчить про громадянську позицію автора.

Наступною за кількістю зафіксованих одиниць групою є топоніми, що стали в ідіостилі В. Головецького основою для зображення хронотопу та національної ідентичності, надаючи йому патріотичного та філософський характеру.

Топоніми в мовостилі поета виконують такі функції:

- національної ідентифікації та символізації: Ключовим топонімом є Україна, який вживається з найвищою частотою. Він постає не просто як географічне поняття, а як живий організм, що страждає, бореться, молиться і сподівається («І якась не така, як завжди, Україна», «І сказав: "Я не кину тебе,

Україно!"»). Цей топонім набуває символічного звучання, уособлюючи народ і його долю;

- функцію створення хронотопу та атмосфери виконують топоніми Житомир, Бердичів, Малин, Житній ринок. Вони створюють конкретний, упізнаваний простір малої батьківщини поета, формують реалістичний, ґрунтовний фон для подій, роблячи лірику переконливою та щирою. Інші топоніми (Буча, Ірпінь, Авдіївка, Донбас) стали символами війни та страждання. Через них Головецький документує трагедію країни, надаючи своїй поезії рис хроніки та болючої актуальності;

- функцію ритміко-синтаксичної організації: Поет використовує переліки топонімів («У Житомирі... І в Бердичеві... І у Малині... І по всій Україні...») для посилення емоційного навантаження, створення наростаючого ритму, відчуття загальнонаціональної скорботи.

Інші групи онімів (теоніми, агіоніми, міфоніми) є менш уживаними. Здебільшого вони виконують роль джерела філософської глибини та культурних алюзій, зокрема:

- функцію духовного орієнту та втішення. Зокрема, теоніми Бог, Господь, Всевишній та агіоніми Божа Мати, Богородиця, Святий Миколай виконують функцію духовної опори. Вони є знаком віри, покладання на вищі сили в найважчі моменти, що особливо характерно для військової лірики («Дай, Господи, спокійну ніч, / Моїй безсонній Україні»).

- функцію культурної алюзії та універсалізації. Наприклад, міфонім Вій із твору Гоголя та хрононім Армагедон із Біблії використовуються для універсалізації зла. Через ці образи поет піднімає конкретну війну до рівня апокаліптичної боротьби добра і зла, вписуючи сучасні події в широкий культурно-історичний контекст.

- функцію створення затишку та традиційності. Геортонім Різдво виступає символом миру, родинного затишку та незнищених національних традицій, створюючи в поезії контраст із військовою реальністю.

Отже, власні назви в поезії Василя Головецького є невід'ємним складником його індивідуального мовостилу. Вони виконують низку ключових функцій: ідентифікаційно-характеризувальну (конкретизують образи, надають їм автобіографічності, соціальних і національних рис); емоційно-експресивну (створюють атмосферу інтимності, щирості, болю, надії, підсилюючи ліризм і емоційний вплив на читача); символічна та ідеологічна (трансформуються в символи (Україна – мати, Армагедон – війна), що несуть ідеологічне навантаження та виражають громадянську позицію автора); структурно-текстотвірну (організують простір вірша, створюють його ритміку та композицію (через повтори та переліки)); культурно-кодову (вбудовують текст у широкий контекст української та світової культури через біблійні, міфологічні та літературні алюзії).

Синтез реального та символічного в онімах, їхня висока частотність і функціональна насиченість роблять їх потужним інструментом, за допомогою

якого Василь Головецький створює унікальний художній світ – яскравий, емоційно переконливий і глибоко національний за своєю суттю.

Список використаних джерел

1. Белей Л. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2012. 175 с.
2. Вегеш А. Українська літературно-художня ономастика. Збірник статей. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2023. 510 с.
3. Головецький В. З нової поетичної збірки «Побачення з душею». URL: https://nsru.com.ua/novini/vasil-goloveckij-z-novoi-poetichnoi-zbirki-pobachennya-z-dusheju/#google_vignette (дата звернення: 20.11.2025)
4. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження. Записки з ономастики. Одеса: Астропринт, 2000. Вип. 4. С. 68-74.
5. Карпенко Ю. Літературна ономастика: збірник статей. Одеса: Астропринт, 2018. 328 с.
6. Торчинський М. Функції власних назв у художньому мовленні. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/24863/Torchynskyi.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.11.2025)
7. Янчура Д. Функційне навантаження онімів та проблема становлення метамови літературної ономастики. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znphnpu_lingv_2018_47_17 (дата звернення: 20.11.2025)